

Nitro a čas

Lenka Karfíková

Výchozí otázka mého pokusu rozumět předloženým Hejdánkovým tezím zní: Co je to nitro?

Rekapitulace

Z Hejdánkových tezí se dovídáme, že jde o nitro monády (teze 2), tj. přirozené jednotky (teze 5) čili subjektu (teze 7), který je zároveň chápán jako (integrovaná) událost se svým počátkem, průběhem a koncem, nikoli však substrátem (teze 7). Důležité je, že monáda má „okna a dveře“, je schopna zvnějšňování a zvnitřňování (teze 3), přičemž je v jejím nitru vždy více, než může být zvnějšněno, a ve vnějším světě vždy více, než může být zvnitřněno (teze 4). Svým vnějškem je monáda začleněna do vnějšího světa, který pokračuje i za tímto vnějškem, a počátky svého nitra je spjata s „niterným světem“, který přesahuje její nitro samo (nitro ovšem nelze chápat jako vnitřní prostor, protože je nepředmětné; teze 9). Monáda drží pohromadě spjatostí vnějšku a nitra, podobně vnější a niterný svět drží pohromadě díky soudržnosti ostatních monád (teze 10). Monáda-událost je časová, nemá jen svou aktuální jsoucnost, ale i svou bylost a budoust (teze 8). Je otevřená budoucnosti, která se díky aktivitě nebodové monády aktualizuje v přítomnost a přechází v minulost (teze 11).

Pokus o interpretaci

Časově nebodová monáda-událost-subjekt (živá bytost nebo i jiná přirozená jednotka, např. atom, srv. *Nepředmětnost ve skutečnosti a v myšlení, ???*) má tedy nepředmětné a neprostorové nitro, kterému odpovídá vnějšek začleněný do vnějšího světa. Mezi nitrem monády, jejím vnějškem a vnějším světem existuje výměna: nitro se zvnějšňuje (aniž by se mohlo kdy zvnějšnit celé) a tyto jeho exteriorizace se začleňují do vnějšího světa; vnější svět (souhrn exteriorizací niter jiných monád) se v monádě zvnitřňuje (aniž by kdy mohl být zvnitřněn celý). Monády však spolu nejen komunikují skrze vlastní exteriorizace, které jiné monády mohou opět zvnitřnit, ale jejich nitra jsou „svými počátky“ spojena s celým „niterným světem“.

Tento poslední bod (počátek nitra v niterném světě) se jeví velmi nejasný. Pokusíme se však o jeho výklad na základě časové povahy monády. Nitro monády je nepředmětné a neprostorové (předmětnou, příp. prostorovou povahu mají jen jeho exteriorizace), je však výslovně časové: monáda má počátek, průběh a konec, do nitra monády vstupuje budoucnost, aby se její aktivitou proměnila v přítomnost a přešla v minulost. Monáda tedy jako otevřená budoucnosti vpouští budoucnost do svého nitra a tím ji aktualizuje v přítomnost. Tento děj je sama práce nitra, jakéhosi srdce či pumpy, jež budoucnost svou aktivitou aktualizuje. Aktualizace však nepostojí jako čirá niterná přítomnost, nýbrž je exteriorizována a tím převedena v minulost. Práce nitra tak má dvě neoddělitelné komponenty: jednak aktualizaci budoucnosti ve vnitřní přítomnost, jednak exteriorizaci vnitřní přítomnosti v minulost.

Kdybychom se dále ptali, čím je tvořena identita nebodové monády-události (co způsobuje, že po celou dobu svého trvání já jsem já, ať už jsem tento člověk, tento mlž nebo tento atom), snad bychom – s ohledem na nitro a vnějšek monády – mohli

nalézt dvojí odpověď: jednak já jsem právě tato práce převádějící budoucnost skrze aktualitu přítomnosti v minulost (jakési niterné trvání), jednak já jsem právě tato minulost a tento soubor exteriorizací. Zatímco nitro představuje otevřenost vůči zatím neurčené budoucnosti (tomu, co zde právě ještě není), vnějšek je strukturován minulými exteriorizacemi a je momentem určenosti. To, co právě já mohu vykrojit z neurčené budoucnosti, je částečně (jakkoli ne zcela) určeno mými předchozími exteriorizacemi a mou minulostí osobní i druhovou (jsem v jistém smyslu exteriorizací svých rodičů: proto se ani při své otevřenosti vůči neurčené budoucnosti patrně jako mlž nemohu stát mravencem). Tato dvojí identita je pro vzájemnou neoddělitelnost nitra a vnějšku identitou jedinou. Jsem právě tímto souborem exteriorizací právě tohoto nitra, přičemž jedno neexistuje bez druhého.

Opačný děj, v němž monáda zvnitřňuje vnější svět, musí patrně být určitým aspektem vstupování budoucnosti do jejího nitra. Budoucnost je sice neurčená, dokud není prací nitra aktualizována v přítomnost a exteriorizována v minulost, nicméně se monádě (obvykle) nabízí prostřednictvím vnějšího světa čili souboru exteriorizací niter jiných monád. Jiné monády tak svými exteriorizacemi a svou minulostí vytvářejí příležitost, jež se pro mě může stát podobou budoucnosti, a touž roli hraji i já pro ně. Přesto budoucnost, šance nového, jakkoli je prostředkována exteriorizacemi a minulostí jiných monád, není z těchto exteriorizací odvoditelná ani nepramení z monády samé. Je jakousi tajuplnou dynamikou mezi monádami, otevřenou šancí nového zvnitřňování a zvnějšňování. Tato šance (jak se aspoň zdá) pro jednotlivé monády končí jejich smrtí či zánikem, jakýmsi posledním myslitelným zvnějšněním, jež se zároveň stává šancí nového zvnitřnění pro monády jiné. Nevyčerpatelná (dosud nevyčerpaná) šance nového zvnitřňování a zvnějšňování, tj. neurčená budoucnost, která se dává všem monádám (jakkoli každé z nich jen do času), je patrně „niterný svět“, z něhož se odvozují nitra monád.

Otázky

Zajímalo by mě, zda tato interpretace odpovídá autorovu textu, příp. úmyslu (nitro nemůže být nikdy zvnějšněno zcela), a sice zejména v těchto bodech:

1. Co je to nitro a niterný svět?
2. Je zvnitřňování vnějšího světa způsobem, jak do monády vstupuje budoucnost (jakkoli tím není budoucnost jako budoucnost konstituována)? Nebo vstupuje budoucnost jinak? Jak? Co je potom zvnitřňování vnějšího světa?
3. Čím je tvořena identita monády-události?
4. Patrně existují monády složené z monád jiných (kupř. organismus složený z buněk, les nebo svět). Práce jejich nitra je patrně závislá na práci jednotlivých niter jejich dílčích monád, aniž by jimi byla určena zcela. Tento vztah mi však není zcela jasný.

Odpověď Ladislava Hejdánka Lence Karfíkové

1. Nitro celku událostného dění je – analogicky k nitru Leibnizovy monády – tím, k čemu nelze přistoupit zvenčí (takže přístupu zvenčí se to jeví jako “nic”, jako neexistující), ale bez čeho nelze náležitě porozumět událostnému dění jako takovému (nýbrž mu lze rozumět jen omezeně, redukovane). V tom smyslu “nitro” není “něco”, co by bylo možno přímo pojmově vymezit (za

použití tradičního typu pojmovosti, zavedeného ve starém Řecku). Za použití nepředmětných intencí (a konotací) je o tom možno něco vypovídat tak, že přímo (“předmětně”) vypovídáme o něčem jiném.

2. “Vnější svět” nemůže být (jako takový) nijak zvnitřňován; zvnitřňovány mohou být jen jednotlivé jeho složky (většinou jen nepatrné, na vyšších úrovních sice rozsáhlejší, ale prostřednictvím těch nepatrných). Tak např. můžeme vidět (vidění je vnitřní reakce) strom nebo dokonce krajinu, ale jednak pouze z určité perspektivy a vždycky na základě nepatrných informací (fotonů dopadajících na sítnici), z nichž tzv. vidění musíme konstruovat (aniž bychom museli nutně vědět, jak to děláme – dělá to za nás z největší části náš organismus a umějí to i mnohem nižší organismy). Takové zvnitřňování je však subjektivní akcí, tj. jeho časovost míří proti proudu “času”, jak mu obvykle rozumíme. Bez budoucí subjektu (jakožto dějící se superudálosti) – a také bez jejím prostřednictvím přicházející budoucnosti – se toto “zvnitřňování” sice neobejde, ale jeho “zdrojem” není ani budoucnost, ani budoucnost, nýbrž subjekt sám (ve svém směřování proti “času”, tedy budoucnosti vstříc). Bez této aktivity subjektu by nemohla nejen budoucnost, ale ani vlastní budoucnost (tedy budoucnost) vstupovat do světa skutečností, které mají také předmětný charakter. K tomu cíli musí subjekt především zvnějšnit něco niterného do něčeho (také) vnějšího v rámci sebe jakožto vlastního událostného dění (za nezbytné pomoci vlastní subjektivní sféry). Teprve potom může (a nemusí) nějak zasáhnout do svého okolí.

3. Identita události jakožto celku není dána, nýbrž musí jí být vždy znovu aktivně dosahováno, mimo jiné také tím, že jsou neméně aktivně a s nemenším “úsilím” udržovány hranice mezi vlastním událostným děním a jeho okolím (např. jinými událostmi/subjekty). To je důležité pro další bod.

4. Les (a “jeho” život) (a už vůbec ne “svět”) nejsou “monádou”, tj. vnitřně sjednocenou událostí, nýbrž místem a časem shromáždění nesčetných spolupracujících “monád”, které žijí jednak vlastním životem, ale zároveň na své úrovni reagují na sebe navzájem (na nižších úrovních jsou tyto reakce značně zjednodušující, takže vlastně houba nereaguje na strom jako na strom, nýbrž jako na živnou směs či půdu, apod.). Vedle tohoto případu, kdy zjednodušeně můžeme mluvit o “složení” lesa ze stromů, křovin, nižších rostlin, hub, ale také – volněji – ptáků, zvířat, hmyzu atd., existují vyšší organismy, které nejsou “složeny” z buněk, nýbrž které představují jakousi superudálost, která zapracovala nesčetné subudálosti do svého “fungování” jakožto superudálosti, jakožto opět vnitřně sjednoceného událostného dění jako pravého celku. V těchto případech vskutku musíme předpokládat, že nižší události, které se na jedné straně musely vzdát některých svých funkcí, mají schopnost reagovat svým nitrem (které zůstává do jisté míry událostí s vlastní, ale subordinovanou budoucí a vlastní bylostí) na supernitro superudálosti jako velkého celku. Superudálost se za toto podřízení subudálosti odměňuje tím, že v některých ohledech přebírá na sebe starost o

jejich "život" – např. poskytuje jim uvnitř těla živiny, ke kterým by jinak samy neměly přímého přístupu.

Nakonec ještě poznámka k předchozím formulacím:

O čase musíme mluvit rozlišeně, totiž v několika významech. "Pravá budoucnost" musí být rovněž v pohybu, neboť "přichází" – ale její čas je naprosto odlišný od ostatních časů. K pravé budoucnosti nejsme schopni nikterak přistoupit, ale jsme odkázáni na to, že a jak k nám ona (v podobě jednotlivých "apelů", "nápadů" apod.) přichází. Vůči jejímu přicházení (vůči nepředmětným výzvám) je někdo vnímavější, zatímco jiní jsou méně vnímaví nebo nevnímaví, ale v každém případě, tedy i v optimálním, je zapotřebí tuto vnímavost kultivovat, pěstovat. Nejvnímavější k budoucnosti jsou lidé tvořiví; jejich zkušenost ukazuje, že jsou dobrými nápady vskutku "napadnutí" a také překvapení, někdy dokonce tlačení a drcení. Na tvůrčí činnosti lze nejlépe demonstrovat, jak v ní tvořivý subjekt směřuje proti toku "obecného času" a pokouší se určité nepředmětné výzvy zašifrovat tak, aby usnadnil jejich "vnímání" také jiným. Obecně platí, že časování aktuálního událostního dění musíme chápat (rozumět mu) jakoby z jeho hlediska, nikoli z hlediska vnějšího pozorovatele. Událostné dění se vnitřně děje proti toku obecného času, ale zpředmětňuje se obráceně, tedy v souhlase s obecným časem. (Obecný čas je přece společné prostředí takto se zpředmětňeně, navenek uskutečňujících událostí.)

Souhlasím s tím, že „počátek nitra v niterném světě“ je „velmi nejasný“ (raději bych ovšem sám mluvil o „světě ryzí nepředmětnosti“). Mám však za to, že nezbyvá, než abychom se pokusili ten problém plně vidět a tak si připravit půdu pro jeho vyjasnění a snad řešení. Rozhodně nemyslím, že by počátek integrity kterékoli (pravé) události bylo možno nějak odvozovat z něčeho „předchozího“, ať už to „předchozí“ budeme hledat v minulosti (jako kauzální precedens) nebo v budoucnosti (která není ani jednoznačně určitá, ani vágně neurčitá). Přejít od „všeobecné“ budoucnosti k mnohem určitější a jednoznačnější (něčí) budoucnosti předpokládá ustavení integrujícího centra. Odkud se bere toto „centrum“ (které je čímsi původnějším než „subjekt“, v nějž pokračující integrování může ovšem vyústit)? Mám za to, že právě v tomto bodě nutně selhává tradiční chápání „možnosti“ (i problematický koncept „reálné možnosti“). Vidím to zkrátka jako úkol pro příští myslitele.

